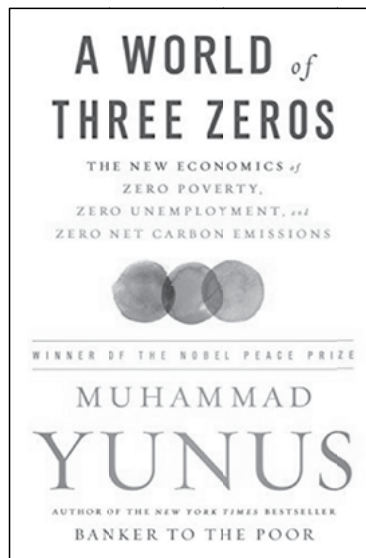

Book Review
บทวิจารณ์หนังสือ

อัครนัย ขวัญอยู่*

ชื่อเรื่อง (Title)	A World of Three Zeros
ผู้แต่ง (Author)	Muhammad Yunus
	พิมพ์ครั้งที่ 1 ปี 2017
	จำนวนหน้า 304 หน้า (ปกแข็ง)
	สำนักพิมพ์ Public Affairs, New York (2010)
	ISBN 978-1-541-74239-0

หนังสือเล่มนี้เขียนโดย Muhammad Yunus เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ปี 2006 ผู้ริเริ่มโครงการสินเชื่อรายย่อย (Microcredit) สำหรับคนยากจนในประเทศบังกลาเทศ และผู้ก่อตั้งธนาคารกรามีน (Grameen Bank) หนึ่งในสถาบันทางการเงินไม่กี่แห่งในโลกที่มีเป้าหมายหลักในการช่วยเหลือ

* อาจารย์ประจำ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 – Email: akkaranai@gmail.com

ประชาชนให้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ยากไร้ โดยเฉพาะผู้หญิงที่มีโอกาสในการเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้ยาก

Yunus เกิดและเติบโตในประเทศที่ได้ชื่อว่ามีคนยากจนเป็นอันดับต้นๆ ของโลก ได้พบเห็นกับความทุกข์ยากของเพื่อนร่วมชาติ ตลอดจนรับรู้ถึงความเจ็บปวดจากภัยสงคราม ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ผลงาน หรือโครงการต่างๆ ที่ Yunus ริเริ่มขึ้น ล้วนแต่มีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือคนชายขอบ และ “คนยากจนสุดขีด” ให้สามารถลืมตาอ้าปาก และหลุดพ้นจากวงจรความยากจนให้ได้ในที่สุด อย่างไรก็ตาม Yunus ไม่ได้มีชื่อเสียงจากงานขับเคลื่อนนโยบายทางการเงิน และโครงการช่วยเหลือคนยากจนเพียงอย่างเดียว ในทางวิชาการ เขาได้เขียนผลงานชิ้นสำคัญ ที่มีอิทธิพลต่อวงการเศรษฐศาสตร์การพัฒนาอย่างผลงานเรื่อง Banker to the Poor หรือ Building Social Business ฯลฯ โดยในบทความนี้ ผู้เขียนเลือกหยิบผลงานเรื่อง A World of Three Zeros ซึ่งเป็นอีกหนึ่งงานเขียนที่มีชื่อเสียงของ Yunus มาแนะนำ พร้อมบทวิจารณ์พอสังเขป

“A World of Three Zeros” หรือ “โลกสามศูนย์” ของ Yunus ประกอบด้วย โลกที่ความยากจนเป็นศูนย์ อัตราการว่างงานเป็นศูนย์ และการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นศูนย์ ซึ่งในทัศนะของผู้เขียน มองว่า ผลงานชิ้นนี้เป็นหนึ่งในความพยายามของ Yunus ในการขยายพื้นที่ในการขับเคลื่อนทางสังคมให้ไกลไปกว่าเรื่องของเศรษฐกิจ โดยมีเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นหมุดหมายใหม่เพิ่มเติมจากเดิม ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักรู้ในการเป็นพลเมืองโลก (Global citizenship) ของ Yunus ที่มองเห็นปัญหาต่างๆ ไม่ใช่เฉพาะที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น หรือในพรมแดนรัฐชาติเท่านั้น แต่ยังมองไปถึงปัญหาที่คนทั่วโลก หรือ พลเมืองของโลกกำลังประสบอยู่พร้อมกัน ซึ่งก็คือปัญหาโลกร้อน และปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) อันเกิดจากการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ไม่ได้แยกเรื่องความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และมลภาวะขาดออกจากกัน อย่างชัดเจน ในทางกลับกัน Yunus มองว่า ทั้งสามเรื่องมีความเกี่ยวเนื่องและมีรากฐานของปัญหาร่วมกันด้วย โดยในหนังสือได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย

(1) The Challenge (ความท้าทาย)

ในส่วนนี้อธิบายถึงความล้มเหลวของระบบทุนนิยม ที่ไม่สามารถทำหน้าที่ในการกระจายทรัพยากรต่างๆ ในสังคมได้อย่างเป็นธรรม จนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “การกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ” (ความเหลื่อมล้ำ) ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ เช่น ขบวนการอ็อกคิวพาย (Occupy movement) ที่ปาร์ตี (The tee party) หรือ อาหรับสปริง (Arab Spring) ตามมา โดยในทัศนะของ Yunus มองว่า ปัญหาดังกล่าวเกิดจากระบบตลาดเสรี และกลไกตลาด เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มคนที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ มากกว่าคนตัวเล็กตัวน้อย (คนจน) รวมถึงเครื่องมือในการกระจายรายได้ยังขาดมาตรการทางภาษีอัตราก้าวหน้าที่ไม่สามารถทำหน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากรใหม่ (Redistribution) ได้มีประสิทธิภาพ

Yunus มองว่าคนจนถูกกดทับจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และติดอยู่ในกับดักที่ยากจะหลุดพ้นออกไปได้ ซึ่งหนึ่งในกับดักที่สำคัญที่สุดคือกับดักทุน สืบเนื่องจากคนจนไม่สามารถสะสมทุนมากพอที่จะยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจของตนเอง และไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงิน เนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุและผลที่ทำให้คนจนยังคงจนต่อไป ธนาคารกรามีนถูกสร้างขึ้นเพื่อตัดวงจรความยากจนดังกล่าว และทบทวนกับดักทุนทิ้งไปเสีย โดยธนาคารฯ มีระบบการอนุมัติสินเชื่อที่แตกต่างไปจากธนาคารทั่วๆ ไป กล่าวคือ ผู้กู้ไม่จำเป็นต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้สัญญาทางกฎหมายอันเข้มงวด แต่ธนาคารฯ จะอาศัยความไว้วางใจที่มีต่อลูกค้าเป็นหลักประกันแทน ซึ่งในครั้งแรกที่แนวคิดนี้ถูกประกาศออกไปสู่สาธารณชน มีคนจำนวนไม่น้อยมองว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่ “บ้าบอ” และ “ไร้เหตุผล” แต่สำหรับ Yunus กลับมองว่าเป็นแนวคิดแบบ “เศรษฐศาสตร์ทวนกระแส”

ในท้ายที่สุดธนาคารฯ ได้ถูกจัดตั้งขึ้น และเป็นสถาบันการเงินแห่งแรกที่มีวัตถุประสงค์การก่อตั้ง และเป้าหมายขององค์กรที่สวนทางกับแนวคิดทุนนิยมแบบนีโอคลาสสิก ที่เชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่แสวงหาผลประโยชน์สูงสุดให้กับตนเอง และนำมาซึ่งพฤติกรรมเบียดเบียนคนอื่น ซึ่งฐานคิดดังกล่าวถูกตั้งคำถามจาก Yunus ว่าแท้จริงแล้วมนุษย์มีลักษณะเช่นนั้นจริงหรือ โดยมีบางช่วงบางตอนของหนังสือที่ Yunus กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “ผมไม่ใคร่ที่จะใช้ชีวิตในโลกที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว และเอาเข้าจริงแล้ว แทบไม่มีมนุษย์คนไหนที่แสดงพฤติกรรมเห็นแก่ตัวอย่างสมบูรณ์แบบออกมา” จากความตามที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่า Yunus ไม่สมารถานในวิธีคิดแบบนีโอคลาสสิก มากไปกว่านั้น ยังมีความเห็นแย้งกับแนวคิดดังกล่าวในหลายประเด็น โดย Yunus ยกตัวอย่างให้เห็นว่า มนุษย์โดยเฉพาะสตรีเพศ เป็นหนึ่งในข้อยกเว้นของนีโอคลาสสิก เพราะสตรีให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แบบเกื้อกูล และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งอย่างน้อยที่สุดความเชื่อของ Yunus ข้อนี้ก็จริงในบริบทของสังคมวัฒนธรรมของบังกลาเทศ โดยจากข้อมูล พบว่า ลูกค้าสินเชื่อส่วนใหญ่ของธนาคาร หรือกว่า 9 ล้านราย เป็นสตรีในพื้นที่ๆ ยากจนที่สุดของบังกลาเทศ และกลุ่มคนดังกล่าวนี้ มีอัตราการจ่ายคืนสินเชื่อ กว่าร้อยละ 98.96 ซึ่งถือเป็นเปอร์เซ็นต์ที่สูงกว่าลูกค้ารายใหญ่ของธนาคารพาณิชย์ทั่วไป เสียด้วยซ้ำ และด้วยความสำเร็จนี้ Yunus ตั้งใจให้ธนาคารกรามีน เป็นต้นแบบของธุรกิจเพื่อสังคมรูปแบบใหม่ ที่มาแทนที่ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่เบียดขับคนจน และเต็มไปด้วยความไม่สมบูรณ์แบบ

(2) The Three Zeros (สามศูนย์)

การว่างงาน ความยากจน และสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ คือความล้มเหลวที่ถูกทิ้งไว้ภายใต้เงาของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ องค์กรระหว่างประเทศหลายแห่งที่มีพันธะหน้าที่ในการกำกับดูแลเรื่องดังกล่าว เช่น องค์กรสหประชาชาติ ได้ริเริ่มแผนงานที่มีชื่อว่า “เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs)” ที่เป็นหมุดหมายสำคัญให้กับรัฐบาลต่างๆ ทั่วโลก ในการเร่งพัฒนาประเทศให้หลุดพ้นจากปัญหา 3 ประการนี้ในเร็ววัน แต่ภายหลังจาก MDGs ถูกประกาศได้ไม่นาน โลกก็เข้าสู่หายนะทางเศรษฐกิจ จากวิกฤติทางการเงิน วิกฤติราคาน้ำมัน วิกฤติราคาอาหาร และวิกฤติ

สิ่งแวดล้อม โดยในหนังสือเล่มนี้ได้ฉายรูปความทุกข์ยากของโลกในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งการขาดแคลนอาหารและน้ำดื่ม การตายจากสภาวะทุพโภชนาการ และการจลาจล

Yunus ยืนยันหนักแน่นว่า ความจนไม่ใช่สิ่งที่คนจนสร้างขึ้น หากแต่เป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบการจัดสรรทรัพยากรที่ผิดพลาด และไม่ยุติธรรม ที่ผลักดันให้คนจำนวนมากกลายสภาพเป็นคนจน Yunus ขับเคลื่อนกิจการเพื่อสังคมอีกครั้ง หลังจากประสบความสำเร็จจากธนาคารกรามีน โดยในครั้งนี้ ได้ก่อตั้งกิจการร่วมกับบริษัทดาโน ซึ่งเป็นบริษัทผลิตอาหารสัตว์ชาติฝรั่งเศส เพื่อก่อตั้งบริษัทผลิตโยเกิร์ต ที่เพิ่มสารอาหารจำพวกวิตามิน และแร่ธาตุที่สำคัญลงไป และขายให้กับครัวเรือนชนบทของบังกลาเทศ ในราคาที่คนยากจนสามารถจับต้องได้ เป็นที่น่าอัศจรรย์ บริษัทสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้โดยไม่ขาดทุน และมีกำไรมากพอในการขยายสายการผลิตไปยังพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศ เด็กในครัวเรือนยากจนมีสุขภาพที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด มากไปกว่านั้น คนในพื้นที่ยังสามารถสร้างรายได้จากการขายนมวัว และได้ค่าแรงจากการดำเนินการผลิต หลังจากนั้นไม่นาน มีบริษัทในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น บริษัทร่วมทุนเวโอเลีย เพื่อจัดตั้งโรงงานบำบัดน้ำ และจัดหาแหล่งน้ำสะอาดให้กับหมู่บ้านในพื้นที่ห่างไกลของบังกลาเทศ บริษัทกรามีน คาเลโดเนีย คอลเลจ ที่ให้บริการด้านสาธารณสุขสมัยใหม่ เป็นต้น

“ธุรกิจเพื่อสังคม” ค่อยๆ แปรเปลี่ยนจากกระแสความนิยม (Trend) กลายเป็นแนวทางหลัก (Mainstream) ในการแก้ปัญหาความยากจน โดยในปี 2010 ได้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “Action Tank” (เป็นการเล่นคำกับคำว่า “Think Tank”) ในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของนักธุรกิจระดับชั้นนำที่สนใจสร้างสรรค์ธุรกิจเพื่อแก้ปัญหาสังคมควบคู่กับการดำเนินกิจการของตนเอง โครงข่ายดังกล่าวได้ขยายใหญ่ขึ้น จนกระทั่งปี 2016 ได้ยกระดับเป็นองค์กรที่มีชื่อว่า Action Tank Entreprise et Pauvreté ซึ่งมีหน้าที่หลักในการแก้ปัญหาความยากจนในฝรั่งเศส ซึ่งลักษณะของปัญหามีความยากและซับซ้อนยิ่งกว่าในบังกลาเทศ โดย Yunus ได้ยกกรณีศึกษาของธุรกิจเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จในประเทศฝรั่งเศสจำนวนมากในหนังสือเล่มนี้ และอธิบายว่าความสำเร็จดังกล่าวเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ประกอบการในหลายๆ ประเทศ เช่น อินเดีย บราซิล ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย ให้ความสนใจกับธุรกิจเพื่อสังคม และเริ่มมีการขยายตัวของธุรกิจประเภทดังกล่าวอย่างเห็นได้ชัดในช่วงหลายปีที่ผ่านมา และทั้งหมดนี้ คือ แนวทางที่ Yunus เสนอไว้ เพื่อให้ความยากจนเป็นศูนย์

สำหรับการทำให้การว่างงานเป็นศูนย์นั้น Yunus เสนอว่า ต้องเริ่มจากการสร้าง “ผู้ประกอบการ” และปลูกฝังความคิดว่า “เราไม่ใช่คนหางาน แต่ต้องเป็นผู้สร้างงาน” โดยจากความคิดดังกล่าว เขาได้ริเริ่ม “โครงการโนบิน” ขึ้นในปี 2001 โดยโครงการดังกล่าวเป็นโครงการให้สินเชื่อแก่นักศึกษาจบใหม่ เพื่อนำไปเริ่มธุรกิจของตนเอง โดยโครงการจะให้ความรู้ด้านการประกอบธุรกิจ พร้อมปลูกฝังความคิดเรื่องธุรกิจเพื่อสังคมควบคู่กันไป โดยมีห้องปฏิบัติการออกแบบธุรกิจเชิงสังคม เพื่อรวบรวมเอาผู้ประกอบการ แก่นนำเอ็นจีโอ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ มาพบกันเพื่อร่วมสร้างธุรกิจ

เพื่อสังคมด้วยกัน จวบจนปี 2017 โครงการฯ ผลิตผู้ประกอบการเพื่อสังคมให้กับพื้นที่ต่างๆ ทั่วบังกลาเทศไปแล้วกว่า 16,000 คน และอนุมัติวงเงินลงทุนไปแล้วกว่า 36,000 ล้านดอลลาร์ ซึ่งคนและงบประมาณเหล่านี้ เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญให้ธุรกิจเพื่อสังคมดำเนินต่อไปได้ และเกื้อหนุนให้เป้าหมายเรื่องความยากจนเป็นศูนย์เขยิบเข้าใกล้ความจริงมากยิ่งขึ้น

Yunus มองว่า การเกิดขึ้นของผู้ประกอบการเพื่อสังคม นอกจากช่วยลดภาวะการว่างงานลงได้แล้ว ยังช่วยให้การกระจายความมั่งคั่งในสังคมดีขึ้นได้ ด้วยเหตุผล 3 ประการ หนึ่ง ผู้ประกอบการรายใหม่แต่ละรายจะกลายเป็นศูนย์กลางย่อยๆ ในการสะสมความมั่งคั่ง ทำให้ความมั่งคั่งไม่กระจุกอยู่เพียงแหล่งเดียว โดยความมั่งคั่งของผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะช่วยพัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่นที่พวกเขาดำเนินกิจการอยู่ให้มีความเจริญมากขึ้นไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง สอง คนรุ่นใหม่ไม่จำเป็นต้องอุทิศทั้งชีวิตเพื่อทำงานให้กับคนที่มีคามมั่งคั่งอยู่แล้ว และสาม การเกิดขึ้นของธุรกิจเพื่อสังคมทำให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน และระบบเศรษฐกิจมากขึ้น เพราะธรรมชาติของธุรกิจเพื่อสังคมแตกต่างจากธุรกิจทั่วไปที่เน้นกฎระเบียบซึ่งไม่เอื้ออำนวยให้ผู้หญิงเข้าสู่ตำแหน่งงาน แต่สำหรับธุรกิจเพื่อสังคมผู้หญิงมีความยืดหยุ่นในการทำงานสูง และสามารถปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ เช่น หน้าที่แม่ และภรรยา ในขณะที่ประกอบอาชีพได้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งนี้ช่วยให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างเพศลดลงได้อีกทางหนึ่งด้วย

การทำให้การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นศูนย์ ถือเป็นความท้าทายใหม่ของ Yunus และมีความเกี่ยวเนื่องกับสองศูนย์ (ความยากจน และการว่างงาน) ที่กล่าวถึงไปข้างต้น โดย Yunus เชื่อว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเป็นสองสิ่งที่สามารถเติบโตควบคู่กันไปได้ เขาได้ริเริ่มโครงการพัฒนาธุรกิจพลังงานหมุนเวียน ผ่านบริษัทกรามีนส์คักติ ซึ่งเป็นหนึ่งในธุรกิจเพื่อสังคม ในการให้บริการติดตั้งระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์แก่ประชาชนในเขตพื้นที่ห่างไกล ซึ่งไม่สามารถเข้าถึงโครงข่ายสาธารณูปโภคของรัฐได้ โดยในปัจจุบันบริษัทได้ติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์ให้กับครัวเรือนกว่า 100,000 ครัวเรือน และกลายเป็นบริษัทจำหน่ายพลังงานแสงอาทิตย์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทั้งนี้ แม้ว่าธุรกิจดังกล่าวจะเป็นธุรกิจที่ไม่แสวงหากำไร และพยายามจำหน่ายแผงโซลาร์เซลล์ในราคาที่ต่ำที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ แต่ผลตอบแทนที่ได้กลับมากลับค้ำค่าในทางเศรษฐกิจ โรงเรียน และโรงพยาบาลในท้องถิ่นทุรกันดารมีไฟฟ้าสำหรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ประกอบการสามารถเดินเครื่องจักรในกระบวนการผลิต ประชาชนหลายล้านคนสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อสืบค้นข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกื้อหนุนให้ประชาชนหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก และกบฏความยากจนตามแนวทางของ Yunus ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ กรามีนส์คักติ ยังขยายผลิตภัณฑ์บริการ ไปสู่แหล่งพลังงานรูปแบบอื่นๆ ที่จำเป็นต่อคนยากจน เช่น เตาหุงต้มสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพการเผาไหม้ดีกว่า หรือแม้แต่การสร้างโรงงานแปรรูปของเสียในธรรมชาติให้กลายเป็นก๊าซมีเทนสำหรับใช้ในครัวเรือน เป็นต้น โมเดลธุรกิจของกรามีนส์คักติได้รับความสนใจและขยายผลไปสู่กลุ่มประเทศที่ยากจน และมีปัญหาเรื่องระบบสาธารณูปโภคขั้น

พื้นฐาน และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างประเทศเฮติ และยูกันดา

(3) Megapowers for Transforming the World (พลังเปลี่ยนโลก)

แม้ว่าแนวทางต่างๆ ที่ใช้ในการขับเคลื่อนโลกสามศูนย์ตามแนวคิด Yunus จะถูกริเริ่ม และดำเนินการไปบ้างแล้ว แต่กระนั้น Yunus ก็ยังต้องการกำลังคนที่จะช่วยผลักดันให้สิ่งต่างๆ ดำเนินต่อไปได้ในอนาคต และ “คนรุ่นใหม่” หรือ “เยาวชน” นับเป็นกลุ่มคนสำคัญที่ Yunus กำลังตั้งความหวังให้สานต่อสิ่งต่างๆ ที่เคยทำไว้ โดยเขามองว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่เป็นผู้ที่มีความเพียบพร้อมทั้งในเรื่องเครื่องมือ ตลอดจนอุปกรณ์ที่ทันสมัย และมีการศึกษาที่ดีกว่าคนรุ่นก่อน แต่ยังคงจำเป็นที่คนกลุ่มนี้จะต้องได้รับการขัดเกลาในเรื่องความเสียสละ และถูกสอนให้มีความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนโลกให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ที่สำคัญที่สุด ต้องเป็นคนที่มีมองเห็นและศรัทธาในศักยภาพของตนเอง เชื่อมั่นว่าตนสามารถเป็นผู้ชี้นำสังคม และสามารถสร้างธุรกิจในฐานะผู้ประกอบการได้

นอกจากคนรุ่นใหม่แล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในการสร้างโลกสามศูนย์ ก็คือความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่ง Yunus มองว่าเป็นหนึ่งในพลาณภาพสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในทัศนะของเขา มองว่าเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้กลุ่มชนชั้นนำ และชนชั้นกลางเป็นหลัก เช่น ทุนยนต์ และปัญญาประดิษฐ์ถูกสร้างเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการทหาร อุตสาหกรรมชั้นสูง หรือตอบสนองประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ หรือในกรณีของโทรศัพท์มือถือสามารถโทรที่มีฟังก์ชันการใช้งานที่ตอบสนองความต้องการของตลาดบนมากกว่า ด้วยเหตุนี้ Yunus จึงเสนอว่า ควรมีนวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนชนชั้นล่าง เช่น นวัตกรรมด้านการเกษตร การสาธารณสุข หรือการศึกษา ที่มีต้นทุนการใช้งานไม่สูงมากนัก เพื่อให้คนชนชั้นล่างมีโอกาสใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตน เช่นเดียวกับชนชั้นอื่นๆ บ้าง โดยหนึ่งในตัวอย่างที่ Yunus เสนอไว้ คือ ความสำเร็จของบริษัท Agriculture and Climate Risk ที่สร้างเครื่องให้เกษตรกรสามารถประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่มีต่อผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างแม่นยำมากขึ้น

(4) Stepping Stones to the Future (ก้าวสู่อนาคต)

ในบทส่งท้ายนี้ Yunus พยายามตอบคำถามสำคัญๆ ที่ผู้คนมักตั้งคำถามกับโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น เงินที่ใช้ในการลงทุนธุรกิจเพื่อสังคมมาจากไหน ? และทำอย่างไรจึงจะสามารถได้รับเงินนั้น ? ซึ่งในส่วนนี้ Yunus ได้อธิบายว่า ในทุกวันนี้ มีบริษัทเพื่อสังคมจำนวนมากที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร หรือแม้แต่บริษัทขนาดใหญ่ และนักลงทุนทั่วไป แต่กระนั้น ยังเทียบไม่ได้กับการสนับสนุนแบบให้เปล่า (บริจาค) จากกลุ่มเจ้าของบริษัทระดับแนวหน้าของโลก หรือคนที่อยู่บนปลายยอดสุดของพีระมิด โดยสิ่งที่ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ยินดีบริจาคทรัพย์สินหลายพันล้านดอลลาร์ให้กับธุรกิจเพื่อสังคม คือ ความรู้สึกอยากเปลี่ยนโลก และความต้องการช่วยให้คนหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก นี่เป็นข้อสรุปที่ง่ายมาก และนำมาสู่การทำข้อตกลงร่วมกันของคนที่อยู่ปลายยอดของพีระมิด

ที่ชื่อว่า Giving Pledge ซึ่งเป็นสัญญาที่ระบุว่าจะมอบทรัพย์สินครึ่งหนึ่งของกลุ่มคนเหล่านี้เพื่อการกุศล ภายหลังจากที่พวกเขาได้จากโลกไปแล้ว

นอกจากนี้ ยังมีกองทุนเพื่อธุรกิจเชิงสังคมจากกลุ่มประเทศผู้บริจาค (ประเทศร่ำรวย) ที่ให้การสนับสนุนบริษัทที่มีลักษณะการดำเนินกิจการเพื่อมุ่งพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้นในสังคมเป็นหลัก โดยกองทุนจะพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ เช่น เป้าหมายของบริษัท และความยั่งยืนของกิจการ ก่อนตัดสินใจร่วมทุน หรือให้การสนับสนุนทางการเงิน ในรูปรวมแล้ว Yunus ประเมินว่า อนาคตของธุรกิจเพื่อสังคมยังคงสดใส และโลกที่มีความยากจน การว่างงาน และปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์ มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต